

המגמות הדמוגרפיות בארץ ישראל (1800-2007)

תקציר נייר העמדה

הדמוגרפיה עוסקת באיסוף הנתונים על גודל של האוכלוסייה, בחקר המגמות בהתפתחות הילודה, התמותה, נשואים וגרושים, שינויים בפריון האוכלוסייה בקבוצות גיל השונות ועוד. התהליכים הדמוגרפיים מתרחשים בהתאם לחוקים ברורים, זהים ותקפים לכל העמים והמדינות, אם כי כל עם עובר את התהליכים הללו בקצב שלו ובזמן שלו. התהליכים הללו תלויים בגורמים רבים - כלכליים, חברתיים, סביבתיים, להם יש השפעה הדדית זה על זה. מערכת היחסים בין כל הגורמים הללו מורכבת ביותר וכתוצאה מכך התפתחות הדמוגרפיה העתידית קשה לחיזוי. לכן, בכדי להבין נכון את התהליכים הדמוגרפיים ומגמות ההתפתחות שלהם אסור לבסס את המסקנות והתחזיות על הניתוח של אירועים קצרי טווח וחולפים.

יחד עם זאת, הבנת החוקיות העומדת ביסוד התהליכים הדמוגרפיים יוצרת יכולת להכין תחזיות להתפתחויות העתידיות האפשריות ברמת סבירות טובה יחסית. על בסיס תחזיות הללו ניתן לפתח מדיניות דמוגרפית במטרה לחזק את המגמות הרצויות ולהחליש את המגמות השליליות והלא רצויות.

• המעבר הדמוגרפי

החברה הפרימיטיבית מאופיינת על ידי ילודה גבוהה ותמותה גבוהה, והתוצאה היא ריבוי טבעי נמוך. הילדים הינם תוספת כוח אדם, מקור הכנסה נוסף למשפחה ומעין "קרן גמלאות" לדור המזדקן במשפחתם.

עם התפתחות הקדמה הטכנולוגית והתרבותית נוצר שיפור באיכות החיים, במערכות החינוך והבריאות. כתוצאה מכך מתרחש תהליך אשר קיבל את השם "המעבר הדמוגרפי". בתחילתו התמותה יורדת אך רמת הילודה עדיין נשארת גבוהה. זה גורם להאצת הריבוי הטבעי ולהיווצרות תופעה הנקראת "פיצוץ דמוגרפי".

עם המשך התפתחות החברה מתחזק הצורך בהעלאת רמת ההשכלה הכללית והמקצועית של האוכלוסייה הנדרשות לשמירה על רמת חיים נאותה. רמת הילודה מתחילה לרדת, אך מכיוון שרמת התמותה יורדת במהירות רבה יותר, הריבוי הטבעי ממשיך לגדול, אם כי במתינות הולכת וגוברת. בסופו של דבר, התמותה מתייצבת ברמה מסוימת, אך מכיוון והילודה עדיין נמצאת בירידה, מתחיל לרדת גם הריבוי הטבעי. ככל שהאוכלוסייה מזדקנת, התמותה הולכת וגדלה, עד שהיא משתווה לממדי הילודה ואף עוברת אותם. הריבוי הטבעי עשוי להפוך להיות שלילי ונוצר משבר העלול להביא לקריסת גודל האוכלוסייה.

לפי פרסומי האו"ם, ב-73 מדינות המהוות 44% מכלל אוכלוסיית העולם, הפריון הכולל נמצא מתחת לרמה הנדרשת לשמירה על גודל האוכלוסייה הקיימת. לא במקרה התקיים ב-22 במאי 2007 כינוס של האו"ם בנושא "האוכלוסייה: מהתפוצצות לקריסה?"

• התהליכים הדמוגרפיים בארץ ישראל

מאז תחילת ההתיישבות הציונית המאורגנת גדלה האוכלוסייה היהודית בהתמדה מ-24 אלף נפש בלבד בשנת 1882 עד ל-3,373,200 בשנת 1982 ושיעורם בכלל האוכלוסייה בארץ ישראל הגיע ל-63.8%.

האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל גדלה מכ-425,000 נפש בשנת 1882 עד ל-1,917,000 נפש ב-1982. אך שיעור הערבים במהלך התקופה הזאת ירד מ-94.7% מכלל האוכלוסייה ב-1882 לכדי 36.2% בסוף שנת 1982 – כלומר, הוא פחת בכ-62%.

לפי נתוני הלמ"ס בשנת 1994 מנתה האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל 2,933,000 נפש ושיעורה בקרב כלל האוכלוסייה הגיע ל-39.8%. חשוב לציין כי בשנים 1990-1995 העולים החדשים מברה"מ שלאומיותם לא סווגה על ידי הלמ"ס, נכללו במסגרת קבוצה "ערבים ואחרים". כתוצאה מכך נוצר עיוות במספר ובשיעור הערבים בכלל האוכלוסייה. הטעות הזאת תוקנה רק בשנת 1996. בסוף שנת 2007 הגיעו היהודים, יחד עם בני המשפחות המעורבות של העולים, ל-5,794,142 נפש. הרוב היהודי התייצב מסביב ל-60% מכלל האוכלוסייה במשך 40 שנה.

עובדות אלה מעוררות את השאלות הבאות:

- מה הביא לשינוי כה מהותי במצב הדמוגרפי ולהפיכת המיעוט היהודי הזעיר לרוב מסיבי ויציב?
- מדוע הריבוי הטבעי של הערבים, אשר בכל התקופה עולה בהרבה על הריבוי הטבעי של היהודים, לא שמר על הרוב הערבי בארץ?
- מה הן המגמות העתידיות של ההתפתחות הדמוגרפית של אוכלוסיית ארץ ישראל?

המסקנות העיקריות מהמחקר שנערך על ידי היו כדלקמן:

- התהליכים הדמוגרפיים בארץ ישראל מתנהלים בהתאם לחוקיות השולטת בכל העמים בעולם.
- הגידול הרציף של האוכלוסייה היהודית נשמר בזכות שילוב של הריבוי הטבעי והעלייה. זו אמנם לעתים גדלה ולעתים קטנה, אך מתקיימת באופן קבוע ורציף.
- הריבוי הטבעי של הערבים הגיע לשיאו בשנת 1965 ומאז הוא הולך ופוחת. אפשר לצפות כי במחצית הראשונה של המאה ה-XXI הריבוי הטבעי של הערבים ישתווה לזה של היהודים.
- ההגירה המתמדת של ערביי יהודה, שומרון וחבל עזה, הקיימת לפחות לאורך 60 השנים האחרונות, צמצמה באופן משמעותי את גידול האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל.
- היחס בין שיעורי היהודים והערבים בתוך כלל האוכלוסייה החיה בשטח שבין הים התיכון לנהר הירדן התייצב באופן מעשי, ומאז שנת 1965 הוא עומד על 60% יהודים ו-40% ערבים.
- המשך העלייה היהודית יחד עם התגברות מגמות הירידה בריבוי הטבעי וגידול בהגירה של הערבים עשויה גם להבא להביא לגידול השיעור היחסי של היהודים בתוך כלל האוכלוסייה בארץ ישראל.
- מכיוון שהריבוי הטבעי של הערבים היה רוב הזמן גבוה בהרבה מזה של היהודים, ברור כי העלייה היא הסיבה העיקרית לגידול בשיעור האוכלוסייה היהודית.

• עליה לישראל

המשברים הכלכליים והפוליטיים במדינות השונות השפיעו על מצבם של היהודים באותן ארצות והיוו את הסיבה להיווצרות גלי העלייה ההמונית. הצלחותיה של מדינת ישראל בהגנת הארץ ובפיתוח הכלכלה סייעו להגברת העלייה. גלי העלייה מצידם הביאו לפריחה הכלכלית במדינה. לעומת זאת, הכישלונות הגבירו את הירידה מן הארץ והנמיכו את מאזן ההגירה היהודית. אך גם בהתחשב בתקופות המשבר המאזן ההגירה היהודית נשאר חיובי רוב הזמן מאז קום המדינה, למעט מספר שנים בודדות. למרות הירידה הנמשכת במספר העולים מברה"מ לשעבר, כך קורה גם בשנים האחרונות בזכות גידול של 72% בעליה מארה"ב, בריטניה וצרפת ובגידול דרמטי בחזרתם ארצה של הישראלים אשר ירדו ממדינה בשנים עברו.

• "המעבר הדמוגרפי" במדינת ישראל

היהודים תחילה, ואחריהם הנוצרים, כבר עברו את רוב שלבי "המעבר הדמוגרפי" ונכנסו לשלב של התייצבות האוכלוסייה. בשנים האחרונות אף קיים גידול מסוים בריבוי הטבעי של היהודים בארץ. המוסלמים, אזרחי ישראל, נכנסו לשלב "המעבר הדמוגרפי" המתאפיין בירידה מואצת בילודה. הפריון הכולל שלהם אשר עמד בשיאו על 9.31 בשנת 1960, ירד ב-57.4% לכדי 3.97 בשנת 2006. בירושלים הפריון הכולל של היהודים ושל המוסלמים השתווה ועומד על 3.9. תהליך זה תואם חוקי המעבר הדמוגרפי ובצירוף של גידול בתמותה הנובעת מהזדקנות האוכלוסייה צריך לצפות להמשך הירידה המהירה בריבוי הטבעי של המוסלמים אזרחי ישראל.

• השפעת ההשכלה על הילודה

"ככל שאישה משכילה יותר, כך פוחת מספר הילדים שיוולדו לה" – נאמר בדו"ח שפרסם האו"ם בשנת 1999 על מצב אוכלוסיית העולם. בשנת 1961 עמד חציון ההשכלה בקרב כלל ערביי ישראל על 1.2 שנות לימוד בלבד. הפריון הכולל של אוכלוסייה זו היה בשיאו באותה שנה ועמד על 9.31 ילדים לאישה. בתוך פחות משני דורות בלבד חציון ההשכלה של הערביות במדינת ישראל עלה פי 10 לכדי 11.1 שנות לימוד ובשנת 2006 יותר מ-51% מהן כבר היו בעלות השכלה תיכונית וגבוהה. ב-8 שנים האחרונות הפריון הכולל של הערבים צנח ב-16%, מ-4.4 בשנת 1998 ל-3.68 בשנת 2006. המשך השיפור ברמת ההשכלה של הערביות בישראל מצביע על מגמת התקרבות לרמת ההשכלה של היהודיות (חציון 12.8) ובהתאם לכך, גם לקראת השוויון עם רמת הפריון הכולל של היהודיות בישראל (2.75).

• המגמות הדמוגרפיות בקרב ערביי יש"ע

לפי נתוני הלמ"ס בשנת 1993 האוכלוסייה הערבית ביהודה ושומרון ובחבל עזה מנתה 1,832,800 נפש והגידול השנתי בממוצע הגיאומטרי בתקופה 1967-1993 היה 2.49% לשנה. לפי תוצאותיו של מפקד האוכלוסין הפלסטיני העצמאי הראשון שנערך ב-10 לדצמבר 1997 האוכלוסייה ביש"ע מנתה 2,895,683 נפש, גידול ב-1,062,883 נפש, או ב-58% תוך 4 שנים בלבד.

צמיחה מדהימה כזאת בתוך פרק זמן כה קצר לא יכולה שלא להיות גלויה לעין כול. היא דורשת השקעות עצומות לפיתוח תשתיות, דיור ושירותים לאוכלוסייה, הדומות בממדיהן לאלה שמדינת ישראל נזקקה להן על מנת לקלוט את העלייה ההמונית מבריה"מ באותה התקופה.

קליטת העלייה ההמונית היהודית של שנות ה-90 אשר תוך 5 שנים (1990-1994) תרמה לגידול האוכלוסייה היהודית בארץ ביותר מ-19%, נחשבת בעולם כפלא ישראלי נוסף. אך איש לא הבחין ולא שמע על "הפלא הפלסטיני" של פתרון מוצלח לבעיות שנוצרו כתוצאה מגידול הפתאומי של האוכלוסייה הערבית ב-58% תוך ארבע שנים. גידול מואץ שכזה, המתרחש בו-זמנית ובמקביל גם אצל הערבים וגם אצל היהודים, היה צריך לגרום לפיצוץ דמוגרפי ולמשבר כלכלי עד כדי לקטסטרופה הומניטרית, לא רק ביש"ע אלא גם במדינת ישראל.

כל זה לא קרה מסיבה אחת פשוטה: הגידול המדהים של האוכלוסייה הפלסטינית לא היה

ולא נברא.

תוצאות המחקר אותו ערכתי בשנת 2003 הראו כי הפלסטינים הוסיפו למנינם, כדברי הסופר הרוסי הנודע, גוגול, כמיליון "נפשות מתות". בצרוף מיקרים מוזר ביותר המספר הזה קיזז לכאורה את השפעת העלייה ההמונית מבריה"מ לשעבר שהתרחשה החל משנת 1990.

כפי שפורסם בדו"ח של משרד הבריאות הפלסטיני, הפריון הכולל בקרב ערביי יהודה, שומרון וחבל עזה גדל מיידית אחרי מלחמת 1967 ולאחר מכן ירד בכל האזורים. הוא התחיל לרדת במזרח ירושלים ובקרב ערביי ישראל בתחילת שנות ה-70, וביהודה, שומרון וחבל עזה - באמצע שנות ה-70. כותבי הדו"ח הזה הגיעו למסקנה כי שינוי בפריון הכולל בין השנים 1967 ו-1987 קשור לתנאים סוציו-אקונומיים, כמו רמת ההשכלה של האם, עבודתה מחוץ לבית ומיקום המגורים של המשפחה. שיעור הנשים הערביות ביהודה ושומרון בעלות השכלה של 9 שנים ויותר גדל מ-9.3% בשנת 1970 לרמה של 42.2% בשנת 1995. בחבל עזה שיעור הנשים בעלות רמת השכלה דומה הגיע ל-45.5% כבר בשנת 1990.

כפי שכתבה הפרופסור ג'נט אבו-לוגהוד (Janet Abu-Lughod) כבר בדצמבר 1986: "הפלשתינים עכשיו הם הקהילה בעלת "השכלה הטובה ביותר" בעולם הערבי, והשכלה, כפי שהוזכר מקודם, היא אחד הגורמים החזקים ביותר לבלימת פוריות הגבוהה".

מצאתי כי בהתחשב בהשפעת שיפור ברמת שרותים תחת שלטון ישראלי, התהליכים הדמוגרפיים שעברו על המוסלמים, אזרחי ישראל, חוזרים על עצמם גם בקרב ערביי יש"ע. נתוני משרד הבריאות הפלסטיני, כפי שהתפרסמו ב-15 בינואר 2007, הראו שמגמה זו אכן מתממשת, ובמהירות גבוהה בהרבה מכפי שזה קרה בקרב המוסלמים הישראליים.

תוך 14 שמנה בלבד הריבוי הטבעי של ערביי יהודה ושומרון ירד ב-54%, מהשיא שלו של 4.2% בשנת 1991 לכדי 2.1% בלבד בשנת 2005. בחבל עזה הירידה בריבוי הטבעי הייתה ב-45%, מהשיא שעמד על 5.1% בשנת 1991 לכדי 3.1% בשנת 2005.

פרופסור ג'נט אבו-לוגהוד הזכירה גורם נוסף בעל השפעה חשובה על התפתחות הדמוגרפית: "האוכלוסייה הערבית בתוך פלסטינה לא יכולה לצמוח ללא גבול. הגירה מסוימת, גם ללא הפעלת כוח כדי לגרשם, היא בלתי נמנעת".

לפי נתוני הסקר האחרון של אוניברסיטת ביר זית, כ-32% מכל הפלסטינים ו-44% מהצעירים שבהם יהגרו ממקום מגוריהם, אם יעלה בידם. סקר דעת קהל שנערך על ידי חברת "ניר איסט קונסולטינג" בחבל עזה הצביע על שיעור גדול עוד יותר - 47% מתושבי הרצועה מעוניינים להגר לחו"ל. במידה ונתרגם שיעורים אלה למספרי נפשות נקבל כי מדובר **ביותר ממילון ערביי יהודה, שומרון וחבל עזה שרוצים להגר לחוץ לארץ.**

ב-2 ביולי 2007, בראיון לעיתון "אשרק אלאווסט", אמר סלאם פיאד, ראש ממשלת החירום הפלסטינית: "כיצד אוכל להתמודד עם בעיה של 40 עד 50 אלף פלסטינים שהיגרו, ורבים עוד יותר אשר אינם מהגרים רק מפני שאין ביכולתם. אנו מפסידים בעניין זה...". אפשר להניח כי בעקבות הגירת הצעירים עשוי גידול האוכלוסייה הערבית להצטמצם במהירות, שיעור ערביי יש"ע יירד וכתוצאה מכך שיעור כלל הערבים בארץ ישראל יכול לרדת באופן דרסטי במשך התקופה הקרובה ביותר.

ב-9 לפברואר 2008 התפרסמו תוצאות של מפקד אוכלוסין של הרשות הפלסטינית לפיהן אוכלוסיית הרשות גדלה ב-30% לעומת 1997 והגיע ל-3,760,000 נפש. בצרוף מיקרים מוזר, נתוני מפקד האוכלוסין לסוף שנת 2007 היו זהות כמעט לחלוטין להערכת הרשות הפלסטינית לסוף שנת 2005, אך הם היו ב-192,354 נפשות פחות מאלה שלפי הערכת הלמס"פ היו בסוף 2006. לסתירה זאת יש שני הסברים אפשריים:

- במשך שנת 2007 הייתה הגירה המונית של הערבים מיהודה, שומרון וחבל עזה שלא היה כדוגמתה מאז מלחמת ששת הימים ותוצאותיה נקלטו במפקד האוכלוסין
  - אנו עדים למניפולציה גסה עם נתוני והערכות של הלמס"פ כי הפרש בין נתונים שלהם לשנת 2005 ולשנת 2006 היה מוגזם בחריגותו.
- סביר להניח כי התשובה השנייה קרובה יותר למציאות. הרי עד כמה מבוססים ואמינים נתונים של הדמוגרפים הפלסטיניים אפשר להבין מדבריו של דר' חסן אבו ליבדה, מי שהיה בשנות ה-90 מנהל הלמס"פ, כפי שהובאו בעיתון "ניו יורק טיימס" בהקשר למפקד הראשון של הפלסטינים בשנת 1997: "לדעתי, זה חשוב לא פחות מאשר האינתיפאדה. זאת האינתיפאדה האזרחית". לא פלא לכן, שהתחזיות, הערכות ותוצאות מפקדי האוכלוסין של הפלסטינים, המונעים על ידי אינטרסים לאומניים ופוליטיים, אינן הולמות את המציאות.

מנתוני המפקד של 2007 יוצא כי השיעור הגידול השנתי של האוכלוסייה בחישוב הממוצע הגיאומטרי אמור היה להיות בתקופה בת 10 השנים האחרונות (1997-2007) ברמה של 2.66% לשנה. נרחיב את התקופה הזו במקום 10 שנים ל-14 שנה וניקח כבסיס לחישוב את נתוני הלמ"ס לאוכלוסיית יהודה, שומרון וחבל עזה לסוף שנת 1993. במקרה זה האוכלוסייה של השטחים הללו הייתה אמורה להגיע ל-2,646,871 נפש, ב-1,113,129 נפש פחות מנתוני המפקד הפלסטיני האחרון.

• **תסריטי התחזית הדמוגרפית עד שנת 2050**

"...חייבים לזכור כי אין להתייחס אל תחזיות האוכלוסין לטווח הארוך כאילו הן נבואות. לכל היותר הן מנסות להראות אילו השלכות תהיינה באם התהליכים הנוכחיים ימשכו".

מדי תקופה מתפרסמות תחזיות שונות בנוגע להתפתחות הדמוגרפיה של האוכלוסייה בארץ ישראל. רוב רובן של התחזיות הללו לא עמדו במבחן המציאות.

יחד עם זאת, תחזיות הן כלי חיוני ביותר לתכנון המדיניות הדמוגרפיה הלאומית, עם השלכותיה על התכנון הממלכתי של מערכות הרווחה, החינוך, הבריאות והביטחון של המדינה.

לכן על בסיס הנתונים הידועים מן העבר, הוכנו בנייר העמדה הזה מספר תסריטים אפשריים לתחזית הדמוגרפיה בנוגע לאוכלוסיית ארץ ישראל עד שנת 2050.

בשש השנים האחרונות, משנת 2001 ועד 2006, ממוצע הגידול השנתי של היהודים במדינת ישראל עמד על 1.42% לשנה. הגידול השנתי הזה שווה לסכום הריבוי הטבעי של 1.27% לשנה, ועוד מאזן הגירה חיובי של כ-10,000 עולים מדי שנה. לכן נשתמש בגידול השנתי הקבוע של 1.42% לשנה בממוצע, כבסיס לחישוב תחזית גודל האוכלוסייה היהודית עד שנת 2050.

לפי תסריט זה בשנת 2010 מספר היהודים עשוי להיות 5,711,865 נפש לעומת 5,654,800 נפש על פי החלופה הגבוהה של תחזית הלמ"ס, ההבדל של 1% בלבד.

מספר היהודים וקרוביהם, שלאומיותם לא סווגה, עשוי להיות 6,036,292 נפש לעומת 6,015,700 נפש על פי אותה החלופה של תחזית הלמ"ס, ההבדל של -0.34% בלבד.

על פי החישוב שלנו, בשנת 2025 יהיו בישראל 7,068,668 יהודים, לעומת 6,754,200 על פי תחזית הלמ"ס, הבדל של 4.6%. בהתאמה, לפי חישובינו מספר היהודים וקרוביהם יעמוד על 7,460,707 נפש, ב-2.4% יותר מזה של הלמ"ס – 7,287,700 נפש.

9,986,991 יהודים ויחד עם קרוביהם – 10,524,454 נפש עשויים להיות בישראל ב-2050. לצורך עריכת התחזית עד שנת 2050 עבור הערבים, אזרחי ישראל, נבצע חישובים על בסיס נתוני הלמ"ס של גידול השנתי שלהם בתקופה בת 57 השנים האחרונות (1949-2006). ניקח בחשבון גם כי במשך השנים 2001-2006, השינוי הממוצע בגידול השנתי של אוכלוסיית הערבים אזרחי ישראל היה שלילי (-3.49%). נניח כי השינוי השנתי הזה ימשך גם להבא.

חישוב לגבי ערביי ישראל מראה כי בשנת 2010 מספרם עשוי להיות 1,550,566 נפש, ב-1.5% פחות מ-1,573,500 נפש על פי תחזית הלמ"ס. בשנת 2015 מספרם המחושב הוא 1,703,981 נפש, ב-3.4% פחות מ-1,764,200 נפש על פי תחזית הלמ"ס. בשנת 2025, מספרם עשוי להיות 1,949,433 נפש, ב-8% פחות מ-2,122,100 נפש על פי תחזית הלמ"ס לשנה זו.

שיעור ערביי ישראל עשוי לעלות עד 22.5% מכלל האוכלוסייה של מדינת ישראל בשנת 2025 ולרדת בהדרגה עד 17.8% בשנת 2050.

בהתאם לחישוב שלנו, בשנת 2050 האוכלוסייה הזאת עשויה להגיע ל-2,281,312 נפש. סך הכול אוכלוסיית אזרחי ישראל על פי התחזית שלנו עשויה להגיע ל-12,805,766 נפש בשנת 2050, ב-2% פחות מהתחזית לפי הפיריון הלא משתנה של האו"ם.

נניח כי, בדומה לממוצע הגיאומטרי של הריבוי הטבעי השנתי שהיה ביהודה, שומרון וחבל עזה בתקופת הזמן בין השנים 1997-2007, הוא יישאר ברמה של 2.6% לשנה גם בכל התקופה עד שנת 2010. החל משנת 2010 נשתמש בנתוני התחזית של האו"ם לגבי הריבוי הטבעי הממוצע ביש"ע כפי

שהם. תחזית האו"ם בנוגע להתפתחות אוכלוסיית העולם מניחה כי לקראת שנת 2045 הריבוי הטבעי של ערביי יש"ע יירד ל-0.95% לשנה.

נושא מאזן ההגירה הקיים בקרב ערביי ארץ ישראל מעולם לא נלקח בחשבון בהכנת תחזיות האו"ם, למרות שבכל השנים הללו הוא היה שלילי ועמד על ממוצע של 10,000 מהגרים לשנה. בפועל מספר המהגרים החל משנת 2003 היה גבוה בהרבה וההגירה הערבית הפכה לזרם מתגבר. כאשר אנו בודקים את השיעור המשולב של אוכלוסיית ערביי ארץ ישראל, מתברר כי שיאו, לפי חלופה II (הגירה של 20 אלף ערבים לשנה), עשוי להיות 42.3% בשנת 2018 ולפי חלופה IV (הגירה של 50 אלף ערבים לשנה) 41% – בשנת 2005. עד שנת 2050 הוא עשוי לרדת לרמה של 38.6% לפי חלופה II, בדומה לזו הקיימת בשנת 1997.

לפי חלופה IV, בשנת 2050, שיעור אוכלוסיית ערביי ארץ ישראל עשוי להיות 31.2% בלבד. במקרה זה, שיעור היהודים בשנת 2050 יכול להיות 65.2%, ויחד עם קרוביהם עשוי להגיע לכ-68.8% מסך אוכלוסייה של כ-15.3 מיליון נפש בארץ ישראל מערבית לירדן. סך הכול, לקראת שנת 2050, אוכלוסיית ארץ ישראל המערבית עשויה להגיע, לפי שתי החלופות של התחזית שלנו, לכדי 15.3-17.2 מיליון נפש לעומת כ-16.8 מיליון לפי חלופת התחזית הגבוהה של האו"ם או כ-18 מיליון לפי החלופה של הפריזן הלא משתנה.

• **מסקנות:**

כבר מעל למאה שנה, מתחילת הפעילות של התנועה הציונית, אנו שומעים על תחזיות הקודרות המבשרות על האסון הדמוגרפי המתקרב אל היהודים בארץ ישראל. חרף תחזיות הללו במשך 120 שנים האחרונות האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל הצליחה לגדול מ-5% ל-60% מכלל האוכלוסייה. המגמות הדמוגרפית בקרב הערבים בארץ ישראל ברבע האחרון של המאה ה-XX תואמות את האלגוריתם של "המעבר הדמוגרפי". המשך התהליך הזה, המתלווה לשיפור ברמת ההשכלה ולהעמקת העיור, משווה את הריבוי הטבעי של הערבים לזה של היהודים. אפשר להניח כי גם בדורות הבאים היחס בין שיעורי הערבים והיהודים, כמו במאה ועשרים השנים האחרונות, ימשיך להיקבע על ידי אותם התהליכים הדמוגרפיים. ללא פיתוח ויישום מדיניות דמוגרפית ציונית מושכלת, מדינת ישראל והעם היהודי עלולים להיגרר אחר הערכות דמוגרפיות מוטעות, מבוססות יותר על הרגשות מאשר על העובדות, ולקבל החלטות גורליות אשר עלולות לפגוע קשות בעתיד המדינה היהודית. לעומת זאת, מדיניות הדמוגרפית של עידוד העלייה היהודית לישראל, וכמו כן הירידה בריבוי הטבעי המתרחשת אצל הערבים והמשך הגירתם מן הארץ, עשויים להביא לגידול נוסף בשיעור היהודים בכלל האוכלוסייה של הארץ ישראל.